

ДИРИГЕНТСКИЯТ ПРОЧИТ НА ПАРТИТУРАТА – ОСНОВЕН ДВИГАТЕЛ НА ИНТЕРПРЕТАЦИОНАТА КОНЦЕПЦИЯ

Ваня Монева

Академия за музикално, танцово и изобразително изкуство

"Проф. Асен Диамандиев" – Пловдив

***Резюме:** Докладът разглежда интерпретационните проблеми при работа с женски народен хор. Без да се детайлизират етапите е обхванат цялостният процес на личното изпълнителско претворяване и е акцентирано върху важните елементи, определящи интерпретационната концепция на диригента.*

***Ключови думи:** диригент, народен хор, интерпретация*

A CONDUCTOR'S VIEW ON THE SCORE – THE MOTIVE FORCE OF THE INTERPRETATION CONCEPT

Vanya Moneva

The Academy of Music, Dance and Fine Arts in Plovdiv

***Summary:** The paper examines the interpretational problems encountered when working with a female folklore choir. Without entering into details about the specific stages, the whole process of the performer's individual interpretation is examined and an emphasis is put on the main elements that determine the interpretational concept of the conductor.*

***Keywords:** conductor, folklore choir, interpretation*

Песните за народен хор са неразривна част от съвременното изпълнителско изкуство. Често в тяхното претворяване пред диригентите възникват редица затруднения. Някои от тях са общовалидни, а други – изключително специфични. Усложненият в последните десетилетия репертоар и промените в изискванията към изпълнителите поставят пред ръководителите все по-високи изисквания относно интерпретационната концепция. *„Всеки тласък в еволюцията на жанра е сплав от различни по интензивност влияния, но докато една част от тях са обективни..., то влиянията, произтичащи от определени композитори засягат конкретни музикални параметри като многогласие, фактура и теситура на хоровите партии, динамически нюанси и агогика, текст и прозодия, форма, хармоничен език, еволюция по отношение на мелодическата и метроритмическа цитатност.”* [Славинска, Р., 2009: стр. 104]

Музикалното изкуство, както и някои други изкуства, изисква посредник – изпълнител. Неговата творческа индивидуалност става причина композиторският замисъл да бъде интерпретиран своеобразно. Получава се обновен естетически продукт, чиято същност е обусловена от записаното върху авторската партитура, но е поднесена в зависимост от отношението на изпълнителя, от неговите качества, от личния му маниер на изказ. И така, от момента в който авторът се „разделя” с произведението си, създаденият художествен образ – продукт започва своето съществуване. То се определя от две основни обстоятелства:

- доколко претвореното произведение притежава действително качества, способни трайно да въздействат;
- по какъв начин вложеният в музикалните образи на композитора замисъл ще бъде оценен от съвременните и от бъдещите поколения.

Дали съществуването ще се окаже етап в развитието на изкуството, дали ще бъде забравено след първото му изпълнение, дали след като е било забравено, няма да засияе отново с неподозирана за поколенията светлина, дали след като е било злободневно в продължение на редица години, няма да изчезне завинаги от съзнанието на хората – това са все въпроси, които вълнуват диригента в избора му на интерпретационна концепция. *„Песните въздействат върху слушателя с различни изразни средства: едни чрез мелодичния строеж и орнаментика, други – чрез ладовата организация или текста, трети с разнообразна метроритмика. Всички посочени изразни средства се намират във взаимна връзка и зависимост.”* [Калудова-Станилова, Св., 2011: стр. 172] Когато към това се прибави и многогласието, тембровата палитра от хоровия звук, хармоничното оцветяване на песенната мелодия, „оръжията”, с които разполага диригентът в избора си на интерпретация се увеличават още повече.

Темата за интерпретацията винаги ме е вълнувала. Още от първите си диригентски опити личностното тълкуване и прочит на партитурата са били основен двигател в моята творческа работа. Популярната дефиниция за интерпретация е тълкуване на текст, а за музиката и изкуството изобщо: *„Творческо изпълнение на художествено или литературно произведение с вложено лично тълкуване.”* [Пашова, Г. и колегия, 2001: стр. 231] В Български тълковен речник терминът е обяснен и като *„изпълнение по определен начин на литературно или музикално произведение.”* [Андрейчин, Л. и колегия, 2012: стр. 330].

Разбира се, музиката е абстрактно изкуство и личният прочит или „определеният начин” на звуковъзпроизводство на партитурата е изключително в ръцете на изпълнителя. Ако се опрем на думите на проф. д-р Дора Христова относно песните за народен хор *„указанията на*

музикалната ортография са относителни величини (особено при изписване на автентичен фолклорен музикален материал). В това именно се крие възможността за творческа изява на изпълнителя-интерпретатор, за проява на индивидуален вкус, за оригинално, неповторимо тълкуване и предпочитания към едни или други изразни средства.” [Христова, Д., 2007: стр. 76] И все пак индивидуалният и индивидуалистичен прочит на партитурата често предопределят изпълнителската концепция. „Интерпретацията в музикално-изпълнителското изкуство значи разкриване по един или друг художествен начин идейно-емоционалното съдържание на една музикална творба” [Стоянов, А., 1972: стр. 116].

Както се знае, има два типа интерпретация – на нотните партитури (физическите обекти) и на музикалните елементи (понятията). Както нотите са писмените знаци, буквите на музиката, така и цялостната партитура представлява писмения вариант на авторския замисъл и е прерогатив на едно основно сетиво – зрението. Превръщането на писмените знаци в чуваеми тонове и звуци, както и съчетаването с концертната реализация, включва богата палитра от сетива и сетивни нюанси – зрение, слух, сугестия, многопосочно въздействие върху първосигнални и второсигнални комплекси в мозъчната кора.

Първият етап от интерпретацията е реалният, достоверен прочит на партитурата, който е обоснован от етапа от обучение, затвърдената грамотност, личностните умения за цялостно обхващане на детайлите в „пътната карта” на произведението. Умението да се разчете нотния текст с всичките указания на автора и неизписаните такива създава базиса на следващия етап. Към детайлния първоначален хоризонтален и вертикален прочит спадат всички елементи на музикалната теория – нотни стойности, ритмичен профил, темпо и темпови отклонения, видове щрихи,

кулминационни и цезурни моменти, определяне дължината на фразиране и произтичащите от това хорово певчески дъхове, анализиране на формата, хармонични комплекси и др. Първият етап е по своему „технически“.

Вторият етап обхваща надграждането на постигнатото в първия етап. Това е етапът, в който диригентът започва музикално да изгражда произведението, да влага лично творчество и да утвърждава своята концепция. Художественият „прочит“ на музикалната партитура зависи от много фактори – образование, затвърдена рефлексия към определени стилски направления, емпирични наслаждения, личен вкус и много други субективни фактори.

Репетиционното изграждане на концепцията, предхождащо окончателната концертна заявка, е свързваща двата етапа брънка. Този процес е гъвкав и променлив по отношение първоначалната идея за интерпретация. Върху него влияят както обективни (гласови възможности, брой изпълнители, многостепенност на *divisi* и др.), така и субективни фактори (емоционална нагласа, настроение, общо физическо състояние и др.).

Независимо от всички предварително заложи интерпретационни уточнения, концертният подиум може да промени до известна степен заложената концепция. Тези промени са присъщи по-скоро на диригентите, които предпочитат да ръководят емоционално музикалния процес на сцената, за разлика от онези, които подготвят предварително „емоционалния“ облик на произведението.

Споменатите етапи и фактори са еднакво значими във всички сфери на диригентското проявление – както за ръководителите на школувани, така и на народни хорове. Независимо от разликата в звукоизвличането в двата вида състави, принципите в диригентската дейност са еднакви. Фолклорният хор обаче със своята специфика изисква от художествения ръководител и

дълбоко познание в сферата на музикалния фолклор, стиловата характеристика на различните фолклорни области, диалектното проявление на словесния текст, звукоизвличане, орнаментика и ред други особености.

Всеки композитор се стреми неговата творба да бъде художествено пълноценна, а изпълнителят да извлича естетическото ѝ обаяние като го допълва с нови, присъщи на неговата душевност, възможности и талант, качества. Оттук и оценката при музикалното възприятие има двойствен характер. От една страна се оценява авторското произведение, а от друга – неговата интерпретация. Понякога тази оценка се слива в едно цялостно преживяване. Същевременно тя може да бъде насочена главно към автора (композитора), а може да е свързана предимно с изпълнението и неговата интерпретация. Особено в този процес е, че оценката на авторския замисъл – като основа за изработване на отношение на интерпретатора – присъства задължително, което засилва още повече отговорността на изпълнителя.

При премиерни изпълнения от диригента, който представя новосъздадена музикална творба, зависят до голяма степен впечатленията на публиката за дадено произведение. Чрез своята интерпретация той е в състояние да разкрие красотата му или да затвори пътя към тази творба за неопределено дълго време. От артистичната отговорност и от художественото майсторство на изпълнителя (диригента), от познанието му върху творчеството на композитора, зависи трайното съхранение, въздействащата сила на музикалните образи в общественото съзнание.

В историята на музикалната практика са битували различни форми на музикално ръководство, прераствали постепенно в професията „диригент”. Художественият език на един хоров състав съчетава в себе си както авторовите изисквания, фиксирани върху партитурата, така и намеренията

на диригента, който чрез ръководения от него вокален колектив реализира своя замисъл по отношение на изпълняваната партитура. Същевременно хоровата формация има свой стил и маниер на изпълнение, носещ естетиката на своя диригент, което също се отразява върху облика на изпълняваната музика.

Много са качествата, които формират хоровия диригент като творец-ръководител. Боравенето със създадените от композитора в дадено произведение художествени ценности предполага подчертано образно мислене, задълбочени критерии за оценка на произведенията на изкуството, необходимост от ясни идейно-естетически принципи и позиции, които да ръководят творческата му дейност. Знанията, професионалните му умения и ясната интерпретаторска концепция са гаранция за поддържане на високо художествено равнище на хоровия колектив за изграждане на верен художествен вкус както у хористите, така и у публиката. Същевременно проблемите, които стоят пред изпълнителския състав, изискват регулярен щателен подбор на участниците в хора и изработване на целенасочена репертоарна политика. Колкото повече в едно музикално произведение (включително и хорово) са вплътени вечните стремежи на хората към вълнуваща изразителност, благородна емоционалност и богата душевност, толкова по-силно ще бъде възхищението от него.

Известно е, че по-непознатите нови звучения за една или друга публика предизвикват по-трудно вникване в тяхното съдържание. Основни фактори във взаимоотношенията между хоровото изкуство и публиката са:

- ✓ творецът и неговата творба;
- ✓ диригентът със своите индивидуални творчески качества и професионализъм;

- ✓ хоровият колектив със съответната си изпълнителска физиономия;
- ✓ слушателите, към които е насочена цялата художествена дейност.

Основният стимулатор на сложните процеси в хоровото изкуство е репертоарът във всичките му аспекти – като средство за възпитаване на хорови навици, като възможност за утвърждаване на диригентското амплоа, като политика на хоровия състав за изграждане на художествения вкус на публиката и т.н.

С изборът на репертоар диригентът проявява своите художествено-творчески методи – умението да анализира и подбере подходящи за състава си произведения, обосновано убеждение и компетентно тълкуване на подобрите творби, преценка и предвидимост на възможните акустични условия за концертна реализация и др.. Разкрива се талантът, естетическият вкус, натюрелът и възможностите му.

Оценката на диригента за една композиция определя мястото ѝ в подреждането на концертната програма на хоровия колектив. От това зависи дали изпълнението ще бъде възприето като ярко въздействащо върху публиката и ще допринесе за популяризиране на творбата или ще се обезличи. Самата оценка, обаче, с течение на времето може да се промени.

Високо художествената интерпретация на една хорова творба определя оценката на аудиторията. Само добрият диригент може да разкрие пред своите хористи истинската същност на изпълняваната творба. Този процес е труден, а понякога коства по-дълъг репетиционен процес, който изисква от художествения ръководител много познания, упоритост, търпелив подход и способност да внуши красотата на музикалния образ, за да се получи художествен и въздействащ образ на интерпретация. Сложността на една хорова партитура не е привилегия само на новата музика. За да се постигне овладяване на сложните партитури е необходимо

осъзнаване и вникване в тяхната образност по пътя на натрупания опит, получен от други, по-достъпни по фактура произведения. Например освен динамически, агогически, смислови и други художествени разлики, при безмензурните песни *„интерпретациите се отличават или по обща продължителност на изпълнението (скорост, темпо) или по различна съотносимост между моментите на застой (опорните тонове, ферматите) и движение (украшения)“* [Славинска, Р., 2013: стр. 166], което изисква дълбоко и убедено познание върху автентичния стил, а често и върху конкретния маниер на първоносителя на песента.

Достигнал концертния подиум, хоровият колектив и неговият диригент се изправят пред нови проблеми, които също оказват влияние върху контакта им с публиката. Самата поява на сцената, впечатлението от външния вид на певците, излизането на диригента, посрещането му от страна на публиката, всичко това създава атмосфера, която определя градус на емоционалния подем в залата, качеството на музицирането, степента на въздействие на възприемането.

„Съвременните изпълнителски прояви са свързани преди всичко със сцената и звукозаписното студио. Там народната песен налага своите специфични изисквания относно звук, текст, интерпретация, сценично поведение.“ [Калудова-Станилова, Св., 2009: стр. 95] Трябва да се подчертае, че дикцията при хоровото пеене е от огромно значение – всеки диригент отчита нейната значимост, но трябва много прецизен и детайлен подход за изработването ѝ, защото тя е водеща за достигане на словесното поетичното послание до публиката и има основно значение за релефността на интерпретацията. *„Художественото единство между литературно-логичното и интонационно-образното начало във вокалното изкуство*

определя същността на работата върху дикцията в хоровия колектив”
[Янев, Е., Гюлева, Л., 1980: стр. 196].

Контролът при музицирането със собствения състав се основава върху придобивано в репетициите майсторство. Ако емоционалността се контролира от мисловната дейност се постига чувство за мярка. А мярката в изкуството е от изключително значение. Чрез естетическата наслада, музиката разкрива нов, осмислен, емоционален свят. Звученето на високо художествени музикални произведения пленява аудиторията, обединява я, повишава творческата активност. Това определя изключително отговорната задача, която стои пред хоровия диригент.

При изготвяне на дадена концертна програма е необходимо преди всичко да се вземе под внимание публиката, мястото и повода за концертната изява. Диригентът не бива да забравя, че изкуството, което създава със своя хор, трябва да носи естетическа наслада, но освен това и да възпитава и да разкрива нови, непознати художествени хоризонти.

Необходимо е при всички обстоятелства, хоровите произведения да се поднасят на сцена на възможно най-високо изпълнителско равнище, с емоционалност, в границите на художествената мярка. Завладяващата интерпретация, дори на непозната творба, оставя трайни следи в емоционалното състояние на всякакъв вид публика.

Разгледаните по-горе твърдения обхващат цялостния процес на интерпретация без да се детайлизират етапите. И все пак моето дълбоко убеждение като дългогодишен действащ диригент на женски народен хор е, че диригентския прочит на партитурата е основен двигател на интерпретационната концепция.

ЛИТЕРАТУРА

Андрейчин, Любомир – Български тълковен речник, Наука и изкуство, София, 2012

Калудова-Станилова, Светла – Ролята на педагога при формиране и развитие вокално-изпълнителските способности на народния певец, В: Юбилеен годишник, АМТИИ, Пловдив, 2009, стр. 95 – 100

Калудова-Станилова, Светла – Методика на обучението по народно пеене, АМТИИ, Пловдив, 2011

Пашова, Галина и колегия – Речник на чуждите думи в българския език, ИК „Хермес”, Пловдив, 2001

Славинска, Рада – Хронология и характеристика на жанра „песен за народен хор”, Акт Мюзик, Пловдив, 2009

Славинска, Рада – Безмензурната проблематика на мануалното претворяване, В: Пролетни научни четения – 2013, АМТИИ, Пловдив, 2013, стр. 164-167

Стоянов, Андрей – Избрани съчинения, БАН, София, 1972

Христова, Дора – Мистерията на българските гласове, Бул Корени, София, 2007

Янев, Емил, Гюлева, Лилия – Хорознание, Музика, София, 1980